

Boekbesprekingen

Henk te Velde, *Van regentenmentaliteit tot populisme. Politieke tradities in Nederland*, Uitgeverij Bert Bakker, Amsterdam 2010, ISBN 9789035135451, 318 pag., € 24,95

Nu politiek Nederland twittert, de controlerende functie van het parlement door actualiteitenprogramma's overgenomen lijkt te zijn en de kiezer dagelijks met moddergooien en peilingen overspoeld wordt, zou de historicus zich meer dan ooit geroepen moeten voelen om de waan van de dag te nuanceren. Het is exact dit vereiste historisch perspectief dat Henk te Velde aanbrengt in het debat over de voor- en nadelen van het Nederlandse politieke model en haar politieke cultuur door de tradities van de Nederlandse politiek te schetsen.

De eerste vraag die opkomt bij deze aanpak, is wellicht of de institutionele politiek zich in Nederland niet juist kenmerkt door een gebrek aan tradities? De tradities rondom de Nederlandse monarchie staan immers in schril contrast met het Britse koningshuis en de Amerikaanse *Constitution* vormt veel meer dan de grondwet voor het Koninkrijk der Nederlanden van 24 augustus 1815 onderdeel van de nationale identiteit. Onmiddellijk in de openingsparagrafen

voorziet Henk te Velde – hoogleraar vaderlandse geschiedenis te Leiden – deze vraag van respons: de Nederlandse politieke tradities zijn misschien onopvallend, maar ze bestaan wel degelijk. Bovendien, zo stelt hij, is een traditieloze politiek volstrekt verwerpelijk. Het resultaat zou slechts een structuurloze en despotische politiek betreffen.

Opzichzelfstaand is dit vrij aannemelijk, volkomen terecht wordt dan ook de valse tegenstelling tussen traditie en moderniteit doorbroken. De politiek heeft een vorm nodig bestaande uit een zich continu ontwikkelende traditie. Maar de vervolgvraag moet dan zijn of er naast de Angelsaksische en Continentale ook een eigen Nederlandse politieke traditie bestaat: heeft Den Haag een eigen identiteit?

Te Velde komt op verschillende punten in het boek terug op deze vraag. Geconstateerd wordt bijvoorbeeld dat het Nederlandse parlement in wezen niets unieks bezit. Sterker, hij oppert dat de internationale component uitdrukkelijker naar voren zou mogen komen in de nationale politieke geschiedenis.

Echter neemt hij zelf dit voornemen ook voldoende ter harte? De centrale instituties van het Nederlandse politieke

bestel – grondwet, monarchie, Tweede Kamer, minister-president en politieke partijen – worden samen met de vermeende regentenmentaliteit en de opkomst van het populisme zeer nauwkeurig en met gevoel voor de actuele context doorlopen. Daarbij wordt inderdaad regelmatig gerefereerd aan de overeenkomsten en de verschillen met onze buurlanden. Desalniettemin blijft soms de vraag hangen wie nu de uitvinder van een bepaalde traditie is. Hoe origineel is bijvoorbeeld de antipopulistische traditie in Nederland? Is de introverte traditie van het minister-presidentschap in Nederland uniek of is in de afgelopen decennia ook elders in het Europese continent de behoefte aan een meer extravert leiderschap ontstaan? Staat de opkomende behoefte om de grondwet een meer ‘samenbindend’ karakter te geven op zichzelf?

Hoewel deze vragen absoluut relevant zijn, maakt de afbakening in de ondertitel duidelijk dat ze voor dit boek niet onmisbaar zijn. Aandacht wordt besteed aan de politieke tradities *in* en niet *van* Nederland. De oorsprongsvraag is derhalve van

secundair belang. Te Velde waagt zich niet aan een beschrijving van de eigenheid van de Nederlandse politiek. Dit hoeft geenszins een gemis te zijn; want wat mijn inziens in dit zeer helder geschreven overzichtswerk vooral de aandacht van de maatschappelijk bewuste historicus verdient, is de wijze waarop een bijdrage aan het debat over de lacunes en de baten van het Nederlandse politieke inrichting wordt gegeven. Door zijn distantie als historicus weet Te Velde bijvoorbeeld de op onjuiste wijze geconstitueerde koppeling tussen Fortuyn en Wilders aan te tonen, de zeventiende-eeuwse regenten los te weken van de regentenmentaliteit en bovenal de vermeende crisis van het politieke systeem tot de juiste proportie terug te brengen.

Met een nominatie voor de Libris Geschiedenis Prijs 2010 op zak verdient *Van regentenmentaliteit tot populisme* een plaatsje op de boekenplank van iedere historicus met interesse voor de ontwikkeling van Nederlandse politiek.

Abel S. Knottnerus

Charles Freeman, *A new history of early christianity*, Yale University Press, New Haven CT 2009, ISBN: 9780300125818 (hardcover), 400 pag., € 30,99

Charles Freeman heeft als *freelance* historicus de afgelopen jaren een aantal succesvolle boeken uitgebracht zoals *The Closing of the Western Mind* (2002) waarmee hij een groot publiek wist te

bereiken. Met dit nieuwe werk heeft Freeman de uitdaging aangenomen een overzicht te geven van het gehele vroege christendom. Na Henry Chadwicks *The early church*, welke voor het eerst verscheen in de jaren zestig van de vorige eeuw, is er volgens Freeman namelijk geen overzichtswerk over de vroege kerkgeschiedenis meer verschenen. Dit hiaat wil Charles

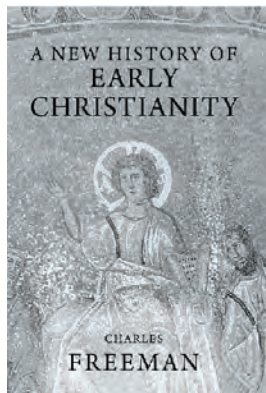
Freeman nu opvullen. In de introductie valt te lezen dat hij meer een historische dan een theologische benadering wil hanteren. Het voordeel hiervan is volgens hem dat historici voorzichtiger zijn met conclusies trekken. Net zoals de christelijke denkers van het vroege christendom zelf, die het toentertijd ook niet met elkaar eens waren. Een belangrijk standpunt van Freeman is dan ook dat diversiteit een kenmerk was van deze periode. Wanneer het gaat om de theologie, de eerste christelijke gemeente of het onderscheid tussen het jodendom en christendom, er stond nog niets vast en het verschilde van regio tot regio hoe men over de invulling van hun geloof dacht.

Deze opvatting loopt als een rode draad door Freemans boek heen. De auteur laat zijn geschiedenis beginnen met het leven van Jezus en de impact die hij had op zijn aanhangers. Wat hier opvalt, is de duidelijke stellingname dat Jezus een Jood was en dat het jodendom het vruchtbare fundament was van het christendom: *'As this book continues, we will see how fertile a seedbed Judaism provided for the spread of Christianity'* (p. 18). Volgens Freeman levert deze, pas recent geaccepteerde gedachte, twee voordelen op. Ten eerste is hij historisch correcter en ten tweede zorgt hij er voor dat de ontwikkelingen van het vroege christendom in relatie tot het jodendom in een geheel nieuw daglicht komen te staan.

Hierna volgt een adequaat overzicht

van de totstandkoming van de evangeliën, de invloed van Paulus, het ontstaan van het Nieuwe Testament en hoe uiteindelijk de kerk meer en meer geïnstitutionaliseerd werd. Dit laatste verbindt Freeman met het uitblijven van de wederopstanding van Jezus: *'Now some decades on, with no evidence of a Second Coming, a framework for survival had to be erected'* (p. 114). Wat mij opvalt aan dit overzicht is dat het voor een historicus vreemd aandoet. Door het gebruik van veel christelijke en ook Bijbelse bronnen is het toch meer theologisch van aard dan Freeman in zijn introductie doet beloven.

In het tweede gedeelte worden de ontwikkelingen in het christendom wél in een historische context geplaatst. Vanaf de tweede eeuw na Christus, werden de christenen meer en meer als een aparte en vijandelijke groep gezien door de Romeinse elite en Freeman legt uit hoe de christenen zich distantieerden van de Romeinse samenleving. Hij vindt het moeilijk te zeggen wat nu precies de mensen naar het christendom trok, maar constateert terecht dat wat hij de vroege *'Christianities'* (die als sektes ontstaan zijn uit de joodse traditie) noemt, flexibel genoeg waren om zich niet alleen aan te passen aan een Griekse, maar ook aan de Latijnse westelijke wereld. Opnieuw volgt er een hoofdstuk waarin Freeman laat zien hoezeer het joodse geloof en

het christendom met elkaar verbonden waren. Nog tot in de vierde eeuw waren er groepen christenen te vinden in de synagogen en in de tweede eeuw deden de Ebionieten (een christelijke minderheid) nog aan besnijdenis.

In de afsluitende hoofdstukken komen de christenvervolgingen, de invloed van Augustinus en de kerk in context van het aftakelende Romeinse rijk aan bod. Het is bewonderenswaardig dat Freeman op een verfrissende en toegankelijke manier al deze onderwerpen weet in te passen en met het schaarse bronmateriaal zijn verhaal ook nog boeiend weet te houden.

Toch blijkt uit een aantal passages en zijn brongebruik dat Freeman zijn eigen wereldbeeld niet altijd los heeft kunnen laten. Zo gaat hij voorbij aan recent onderzoek en maakt hij enkel gebruik van christelijke bronteksten. Hij neemt bijvoorbeeld klakkeloos aan dat Galerius, ten tijde van de Tetrarchie, de initiator achter de Grote Vervolging van 303 n. Chr. was. Ook een uitspraak als: *'A much wiser man, Constantine...'* (p. 213) getuigt van iemand die een

retrospectieve methode hanteert. Dit soort voorbeelden maken duidelijk dat dit boek voor een publiek is geschreven dat niet uit is op diepgaande historische uitwijdingen, maar graag een overzichtelijke introductie wil in het vroege christendom.

Freeman stelt terecht dat er in de geschiedschrijving over het vroege christendom nog veel werk is te verzetten. Het wordt tijd dat historici hun blikveld verruimen en de christelijke bronnen kritisch benaderen om zo een beter idee te krijgen over van essentiële tijdsvak van de geschiedenis. Hijzelf doet hier een goede aanzet toe maar vervalt af en toe ook in dezelfde fout als waarvan hij zijn voorgangers beticht. Toch biedt dit boek een vrij toegankelijke introductie voor wie meer wil weten over de complexe totstandkoming van het Nieuwe Testament, het ontstaan van het christendom en de rol die belangrijke personen als Paulus hierin speelden.

Rik Groenewoud